

„megérteni”. A kardkovácsok nem azonosak a „vad kováccsal”, akit „a szenvedély sőtét pörölyvel döngöl”, nem néznek „szikrázva” vissza, „kormos” dalukat sem zengik vele. Nem megoldás tehát az, amit Kosztolányi mond: „Verj, vad kovács, világfutóvá, / érzéstelelné és meredtté, / tökéletessé és tudóvá, / kemény, fájdalmas műremekké.” S nem megoldás Szabó Lőrinc Útrakészen című verse sem, amelyben „keményre kalapál” a „kovács sors”, és amelyben „nagy pörölyök alatt, a tűzben” acél készül és új lélek. Nem is „acélkoporsó” a kardkovácsok műhelye. Az sem hihető, hogy Verne vagy Kafka felejtette volna itt őket.

Van valami, ami azonban mégis kulcsa lehet Szilágyi István regényének, ha már kulcskeresésre adtuk a fejünket. A kardkovácsoknak, legalábbis egyiküknek, minden évben kijár egy-két napnyi vakáció, amikor elhagyhatják a barlangot, szarvaslesre mehetnek, kilóhatnak egy szarvast, amit aztán hozzáértő vadászok módjára dolgozhatnak fel és tökéletes szakácstapasztalatok szerint készíthetnek el ínycsengőnek. Ahova szarvaslesre járnak, van egy terület, amelyen „hegyin-hátán egymásra dőltek a fák, az ágak úgy összegubancolódtak. . . a különös benne, hogy az eső s a fagy hiába hántotta le ezeknek a fáknak a kérgét, az ágak nem korhadtak el. Kihegyeződtek, megszállásodtak, s mintha valahogy megacélosodtak volna. Még a színük is furcsa ezüstkék lett. . . Csupa kifent kés, kihegyezett dárda keresztbe-kasul. . .” Van tehát ott lent egy ilyen járhatatlan vidék, áthatolhatatlan, valami kiégett és kegyetlenné tartóított terület. Talán az egész szarvasles is azért van, hogy a vadászatra induló kardkovács szembesüljön ezzel az élettelen, kegyetlen, gyilkos vidékkel. Azt csak meglátni lehet, s utána vissza az elejtett szarvassal a barlang védelmébe.

Ha így olvasom, ebből a nézőpontból az *Agancsbozót*ot, akkor már könnyű azt mondanom, hogy Szilágyi István regénye kisebbségi (nemzetiségi) regény a javából. Soha senki ilyen erővel, ilyen intenzitással, ilyen mély átéléssel meg nem írta a kelet-közép-európai kisebbségi létezés – eme abszurd hámosi létezés – egzisztenciális drámáját, mint a *Kő hull apadó kútba szerzője*. Az *Agancsbozót*ot nem parabolája, nem szimbóluma a kisebbségi sorsnak, hanem egészében a kisebbségi létezés meggyőző irodalmi megnevezése.

BÁNYAI János

EGY KÉRDÉS, AMELYRE KILENCEZER VÁLASZ VAN

Sebők László: *Magyar neve? Határokon túli helységnevszótár*. Arany Lapok Kiadó, Budapest, 1990

Sebők Lászlónak, a Magyarságkutató Intézet munkatársának a címadó kérdése elegáns, bizonyosságot, magabiztosságot sugalló, már-már kérdőívszerűen lakonikus. Nem látni rá felőle, de talán a szótár bevezetőjét és adattári részét átolvasva sem mindarra a kétségre, véleményre és ellenvéleményre, amelyek a földrajzi nevek, különösen a helységnevek használatával kapcsolatban a bonyolult nyelviségű, sőt nyelvi, kulturális tudathasadásokban szenvedő Közép-Európában egymásnak feszül, egymást akarja halhatlan türelmetlenséggel kizárni. Kissé múltidő-súlypontú lévén, ha érzékeli is, de nem érzékelheti, hogy lassan és ismét szinte fel sem tehetjük ezt a kérdést rebbenéstelen

szemmel és nyugodt lélekkel, legalábbis a helységneveknél, amelyeknél, a személynevektől eltérően, nehéz a jelölt objektumot a személyekhez hasonló szubjektumként értelmezni.

A lényegben azonban mégis egyet kell értenünk a szerzővel: a *Magyar neve?* kérdés feltehető, fel is kell tennünk, ahogyan Sebők tette is, *Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia* és a *Szovjetunió* magyarlakta térségeiben, ezekre vonatkozóan, mert ebben a kérdésben a kölcsönös jóhiszeműség, bizalom szintjén nincs semmi politikum, sőt a válaszokban, a szerző által hozzávetőlegesen felbecsült kilencezernyi magyar helységnevalakban sem. Ennek tagadása, kizárása, tiltása ugyanis nem más, mint ha az almát mint gyümölcsöt az alma szóval és jelentéssel kevernénk össze, illetve ha *kukorica* szót használók ádázul üldöznék a *tengeri, törökbüza* megnevezésekkel élőket, főleg olyan indokkal, hogy ezzel elvették a gabonájukat is. Helységnevszótárra (amelynek írásmódját jó lett volna a kiadványban eldönteni, hogy ne két változat szerepeljen a külső és belső címlapon) tehát szükség van, elvi kérdések tisztázásához is, naponta felmerülő problémák megoldásához is. Elvi kérdések tisztázásához akkor, ha például olyan fenyegető megjegyzésekkel, tiltásokkal, vélekedésekkel találkozunk, hogy *Novi Sad* nem *Újvidék*, *Novi Kneževac* nem lehet *Törökkanizsa*, *Trešnjevacot* tilos *Oromhegyesnek* nevezni, mert a magyar megfelelőt 1941-ben „találták ki”. A jó, több időre teget összevető adattár pillanatok alatt eligazít a nevek egyenrangúságának, létjogosultságának, keletkezési korának tekintetében is.

Naponta felmerülő névhasználati kétségei lehetnek az újságíróknak, tankönyvíróknak, de minden érdeklődőnek is. Szomorú politikai aktualitásunk, az egyik dunai hídnál történt összecsapások hírfanyagában pl. a Kossuth rádió a *Bácpalánk*-IIok között történekről tudósított. *Bácpalánk?* – éledezik a gyanú bennünk. Lehet ez a *Bačka Palanka* magyar neve? Semmiképpen, noha a Banatska Palanka magyar ekvivalense Sebők adattára szerint is *Palánk*. Ugyanazon nap estjén a Magyar Televízió már *Bácpalánkát* említett, a jugoszláviai magyar sajtó használatával megegyezően, később viszont a *Palánka* került előtérbe.

Nos, ilyen esetben vesz a szerkesztő, nyelvész, nyelvművelő, újságíró, lektor valamilyen segédletet, és dől el az itt és most összefüggésében az adattár használhatósága, megbízhatósága is. Sokszor némiképpen igazságtalanul, de a használó mindekelőtt önmagát, a maga világát keresi, és a részlet felől ítéli meg a teljességet is. A megbízhatóságot a választhatóság, a bőség zavara teszi próbára, az itt és most viszonylata a jugoszláviai névanyag értékelését hozza előtérbe.

Sebők László helynévtára *Bačka Palanka* magyar nevének imént felmerült gordiuszi csomóját is elegáns vágással oldja meg, egyetlen *Palánka* alakot feltüntetve, aminthogy nincs nála *Magyarkanizsa* mellett *Kanizsa*, *Topolya* mellett *Bácpolya* (noha megvan a *Töröktopolya* Bánáthban), nincs *Torontárvásárhely* mellett *Debellács*, *Alsóaradinál* *Aradác*. Ha ennek a hol hasznos, hol kevésbé hasznos magabiztosságnak a magyarázata után kutatunk, a következőket találjuk:

Az adattár minden szakterületi, szakirodalmi előzménytől eltekint, Mező András: *A magyar hivatalos helységnevéadás* című kitűnő művétől éppúgy, mint Ágoston Mihály *Mai magyar trás és A földrajzi nevek trásmódja* című segédkönyvétől, illetve monográfiájától vagy akár – jugoszláviai vonatkozásban legalább — Milica Marković *Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine* többnyelvű névadattárától is. Ily módon persze a kétségeket is kizárja, pl. az Ágoston Mihálynál felmerülő *Palánka*, *Bácpalánka* kettősségét is.

Hivatkozás csak az 1913. évi helynévtárra történik, ennek adatait egészítette ki a szerző az 1941-es alakokkal, az 1920 után kialakult települések esetében pedig – min-

den konkrét forráshivatkozás nélkül – a leggyakrabban használt változatok mellett döntött. Ezt az anyagot táplálta be számítógépes adatbázisba, és „hívta le” a könyv szerkesztésekor, szerbhorvát–magyar, magyar–szerbhorvát viszonylatban. Miért nincs a *szlovén* nyelvre hivatkozás? – merül fel bennünk, hiszen a *Lendava*, *Murska Sobota*, *Dolga Vas* például alakilag, sőt szókészletileg is csak a szlovén nyelvre jellemző vonásokat tartalmaz.

A források és az adattárolási mód, a névalakokból és nem a jelölt objektumokból való kiindulás a végeredményt is döntően befolyásolta.

A források annyiban, hogy ez a kiadvány két időszak (1913 és 1941) hivatalos magyar névadásának lett megbízható adattára, segédlete. Ami viszont időben és térben változás, ráérezgőzödés ezenkívül végbement, zömmel kívül rekedt lapjain, márpedig ennek a változásnak nem állhatta útját, nem szabhatott irányt a magyar hivatalos név presztízse.

A számítógépes adattárolás programjáról a bevezetőben nem esik szó, de láthatólag az idézett „egy név – egy település, egy település – egy név” elvet követte, s a variánsokat kiküszöbölte.

A névalaki kiindulás nem azt jelenti, hogy a településnevek mellől hiányzik a területi meghatározás, hanem azt, hogy meglevő adattárakból és nem a mai településrendszerből, térbeli összefüggésekből indult ki a szerző.

Ezek a döntések kettős következménnyel jártak. Az egyik a jól záródó, következetes belső rendszer, a másik pedig mindaz az áldozat, amit ezért kellett hozni. Az utóbbiak közül most csak néhányat említhetünk: kimaradt pl. a szinte 1000 éves *Adorján*, feltehetőleg azért, mert az adatbázisban az *Adorjánfalvával* (Odranci) mosódott össze, pedig a falu nemrégén még szerbhorvát hivatalos nevének *Adorjanra* változtatását is kiharcolta. Eltűnt, kimaradt ily módon egy község, Kanizsa 13 településéből 10: *Oromhegyes*, *Orom*, *Völgyes*, *Kispiac*, *Tótfalu* stb. vagy Zenta vonatkozásában *Felsőhegy* is, viszont felbukkannak ma esetleg településrészként használt nevek, mint a *Magyarpadé*, mégpedig a szimmetrikus *Szerbpadé* nélkül. Mit higgyenek az előző esetben a magyar alakot használó, védő adorjáni, oromhegyesi lakosok: hogy nincs falujuknak csakugyan magyar névalakja?

A *Magyar neve?* ettől függetlenül hasznos, az általános tájékozódást jól elősegítő mű, ha sem a kizárólagosság, sem az orákulum szerepében nem tetszeleg – és ha majd egy időben, változatokban is elmélyülőbb adattár követi.

PAPP György